

A magyar tanulók tudása a tudásszint-mérések tükrében

A Diagnosztikus mérések fejlesztése című projekt keretein belül készült, Csapó Benő által szerkesztett Mérlegen a magyar iskola című kötet a magyar tanulókra vonatkozó hazai és nemzetközi tudásszint-mérések adatainak összegyűjtésére és elemzésére vállalkozott. A 2012-ben, az akkori Nemzeti Tankönyvkiadó gondozásában megjelent szintetizáló mű tizenkét kutatási terület elméleti hátterét, mérés-értékelési adatait és pedagógiai relevanciáját mutatja be. Kitér – többek között – az olvasás-, a matematika- és a természettudományi vizsgálatok eredményeire, számszerűsítve a magyar tanulók tudásának változását és főbb jellemzőit.

Akét nemzetközi mérési rendszer, az IEA és az OECD PISA felméréseinek eredményei a rendszerszintű sajátosságok elemzése által nagymértékben hozzájárulhatnak a magyar közoktatás fejlesztéséhez, amennyiben az eredményeket hasznosítani tudja az iskolai gyakorlat. A Csapó Benő szerkesztette kötet abban nyújt segítséget, hogy megismertesse a mérések koncepcióját és a magyar tanulók teljesítményét, illetve más országok eredményeihez való viszonyát.

A könyv első fejezete a magyar tanulók olvasását és szövegértését vizsgáló kutatások eredményeit mutatja be. A nyitófejezet szintetizálja a hazai (OPI-MM, TOF, Monitor-vizsgálatok és OKM) és a nemzetközi (IEA, PIRLS, PISA és IALS) olvasásmérésekre vonatkozó tudásanyagot, a kronológiai áttekintéstől (olvasási célok és kontextusok időbeli változása) az olvasásdefiníciókon át a vizsgálatok eredményeinek ismertetéséig. Ez utóbbinak része az olvasási képesség összetevőinek és a szövegértés fejlettségét meghatározó jellemzőknek a bemutatása. A PIRLS-Trend-elemzés alapján elmondható például, hogy a diákok szövegértésének fejlettsége jelentős mértékben javult az elmúlt évtizedekben, míg a PISA-vizsgálatban három mérés alkalmával az OECD átlaga alatti volt a teljesítményük, bár a 2009-es mérés során az eredményük nem különbözött szignifikánsan az átlag-

tól. A szerzők, D. Molnár Éva, Molnár Edit Katalin és Józsa Krisztián szakirodalmi áttekintése szerint a hazai kutatások kevésbé foglalkoznak az olvasástanítási programok hatékonyságával, valamint az olvasott szövegek értésének fejlődésével, így hasznos volna a következő időszak kutatásainak e területekre is fókuszálnia.

A kötet második tanulmányában a matematikatudás alakulását magyar és nemzetközi empirikus vizsgálatok tükrében mutatja be Csíkos Csaba és Vidákovich Tibor. A fogalmi keretek ismertetését követően külön alfejezetben olvashatunk a matematikai tudásszint-mérésekről, tanterv-értékelési vizsgálatokról (pl. IEA második matematika mérése, Monitor-felmérés), a matematikai kompetencia területén végzett felmérésekről (pl. TIMSS, PISA, országos kompetenciamérés), a szöveges feladat és a problémamegoldás területén végzett vizsgálatokról és a matematikai alapkészségek felméréséről (pl. PREFER, DIFER). Az egyes felmérések jellemzőit példafeladatok bemutatásával is illusztrálják. A szerzők kiemelik, hogy az utóbbi évek rendszeressé váló méréseinek köszönhetően rengeteg információval rendelkezünk a matematikai műveltség területéről, azonban az adatok hasznosulását illetően még nem születtek vizsgálatok, holott azok több kutatás szerint is nagymértékben hozzájárulhatnának az oktatás modernizálásához.

A természettudományos tudással foglalkozó harmadik fejezet által bemutatott vizsgálatok között szerepel az IEA által szervezett FISS, SISS, TIMSS, TIMSS-R, a CAEP által működő IAEP és a hazai szervezésű TOF-80, valamint a Tantárgy-pedagógiai vizsgálatok és a Monitor-vizsgálatok. Ezek a mérések a tantervi tudást vizsgálják, szemben az OECD PISA mérésével, melynek célja az alkalmazható tudás megismerése. A magyar tanulók a nemzetközi mérések közül a diszciplínaorientált szemléletet megvalósító vizsgálatokban teljesítenek jobban, ez az eredmény nem mellesleg a hazai természettudományos oktatást is jellemzi. Míg például az első IEA-vizsgálatokban a 14 éves magyar diákok eredményei élvonalbelinek számítottak, addig a TIMSS és később a PISA vizsgálatokban már jóval gyengébb eredménnyel szerepeltek, amivel a nemzetközi átlagot teljesítő országok közé kerültek. B. Németh Mária, Korom Erzsébet és Nagy Lászlóné szerint érdembeli változtatásokra volna szükség több területen is, többek között a rendszerszintű tényezők és a tudáskonceptió átgondolására.

Az anyanyelvi tudásszint-mérésekről és képességvizsgálatokról szól a kötet negyedik tanulmánya, melyben Molnár Edit Katalin és Nagy Zsuzsanna az anyanyelv és irodalom műveltségterülethez kapcsolódó mérések eredményeit gyűjtötték össze. A fejezet szerzői egy igen tág terület összefogására vállalkoztak. Olvashatunk tantárgyi tudásszintmérő vizsgálatokról, a beszédértés és a beszédprodukción, a szókinész, az íráskészség és a helyesírási készség terén végzett kutatásokról, továbbá a szövegalkotással kapcsolatos mérések eredményeit mutatják be. A kötetben előzőleg tárgyalt három fő mérési területhez képest az anyanyelv és irodalom műveltségi területnek nincs jelentős mérési adatbázisa, ehelyett több kisebb, inkább gyakorlati problémákra (pl. általános iskolából kikerülő íráskészsége) fókuszáló vizsgálat zajlott hazánkban, melyekről e tanulmány segítségével kiváló áttekintést kaphatunk.

A formális képzés során az idegen nyelvek optimális szintű elsajátítása, azaz a nyelvtanulás eredményessége több tényező függvénye, melyre az ötödik fejezet szerzői, Nikolov Marianne és Vigh Tibor is felhívják a figyelmet. Mielőtt a tényezők elemzésére kerülné sor, megismerhetjük az élő idegen nyelvekről alkotott tudáskonceptió változását és mérésének elméleti hátterét. Továbbá az iskolai idegennyelv-tudás elemzésére és a nyelvtanítás jelenlegi állapotának ismertetésére is vállalkozik a szerzőpáros. A fejezet rávilágít egy, a jelenlegi gyakorlatot jellemző tendenciára, miszerint a nyelvről való tudás hangsúlyosabb szerepet kap az oktatás során, mint a használható nyelvtudás. Igaz, a nemzetközi vizsgálatok alapján elmondható, hogy a magyar diákok angolnyelv-tudása lényegesen jobb az összehasonlított többi ország tanulóéhoz képest. A szerzők megállapítják, hogy a nyelvtanulás sikeressége a nyelvrókat jellemző módszerek minőségétől, valamint a felmenő rendszer megfelelő működésétől függ. Véleményük szerint csekély azon kutatások száma, amelyek a közoktatásban elsajátítható nyelvtudás szintjét vizsgálták, illetve a felmérések sok esetben nem hasonlíthatóak össze (például a használt feladat- és szövegtípusok különböznek egymástól). A problémákat kiemelve a további vizsgálatok elvégzését inspiráló résszel zárul a fejezet. Például a napi gyakorlatnak a kutatási eredményeken kellene alapulnia, illetve lényeges lenne, hogy minden, a közoktatásban tanított idegen nyelvre vonatkozóan végezzenek adatgyűjtéseket.

A kötet hatodik tanulmányában Kinyó László és Molnár Edit Katalin a történelem, a társadalomismeret és az állampolgári kompetenciák területén végzett magyarországi és magyar részvétellel zajló nemzetközi vizsgálatokat tekintik át. A szerzők szemléltetik a tanulók tudásszintjének tendenciáit, kiemelve, hogy az erre vonatkozó tudáskonceptió változásai és a vizsgálatok eltérő körülményei következtében összehasonlításra alig van lehetőség. A tanulmány végén a nemzetközi

mérések eredményeiről is olvasva kitűnik, hogy milyen különbségek vannak a hazai és a nemzetközi vizsgálatok célkitűzései között. Míg a nemzetközi mérésekben az állampolgári, történelmi tudat összetevőinek vizsgálata az elsődleges, a hazai kutatásokban e területtel csak az utóbbi években kezdtek foglalkozni. A magyar tanulók tudásszint-méréseken elért eredményei az iskolai évfolyamok előrehaladtával csökkenő tendenciát mutatnak. A szerzők az IEA vizsgálatának eredményei alapján kiemelik, hogy a vitát elősegítő tanórai környezetet gyakrabban alkalmazó országokban a tanulók jobb teljesítményt nyújtottak.

A hetedik fejezetben Zsolnai Anikó, Kinyó László és Jámbori Szilvia a szocializáció fő aspektusaival foglalkozó vizsgálatokat részleteznek, munkájukban főként hazai mérések eredményeit ismertetik. A tanulmány a szociális kompetencia hazai kutatásának kezdeteivel, a kompetencia fejlődésének, az abban szerepet játszó tényezők bemutatásával kezdődik, támaszkodva a magyar mérések eredményeire, melyek elsősorban az óvodás és az általános iskolás korosztályra vonatkoznak. Ezen felül a fejezetben olvashatunk egy, az utóbbi egy-két évtizedben egyre hangsúlyosabb terület, a politikai szocializáció alakulásáról. Végül a személyiségfejlődést meghatározó területek vizsgálatáról, valamint a jövőről való gondolkodás mérési eredményeiről kapunk áttekintést, ami például a továbbtanulásra gyakorol jelentős hatást.

A tanulás affektív tényezőit bemutató nyolcadik tanulmányban, melyet Józsa Krisztián és Fejes József Balázs írt, a hazánkban végzett, illetve magyar tanulókra vonatkozó attitűdvizsgálatokról, a tanulási motivációval és osztálytermi klímával kapcsolatos mérések eredményeiről olvashatunk. A tanulmány első felében a családi háttértényezőkre és kulturális különbségekre vonatkozó kutatások bemutatása mellett a tanulásban akadályozott gyermekek motivációját felmérő vizsgálatokról is találunk információt. Az *Érzelem és iskola* címet viselő alfejezetben többek

között az áramlatélményre (flow) vonatkozó hazai iskolai kutatásokba nyерhetünk betekintést. Végül a PISA mérés három fő műveltségterületéhez (olvasás, matematika, természettudomány) kötődően tekinti át a munka a magyar tanulók affektív jellemzőit, valamint a tanulás önszabályozását érintő vizsgálatokat. E fejezet hazai munkák alapján szemléletesen mutatja be, milyen jelentős az összefüggése az affektív tényezőknek és az iskolai eredményességnek.

A gondolkodási készségek és képességek mérés-értékelési háttérét mutatja be Csapó Benő és Molnár Gyöngyvér a kilencedik fejezetben, amely érinti a képességtesztek oktatási használatát és a Piaget-iskola eredményeit is. Rendelkezésre állnak mérési adatok az induktív gondolkodás, a problémamegoldó gondolkodás, illetve a műveleti képességek közül a rendszerezési, a logikai és a kombinatív képesség, továbbá az arányossági és a korrelatív gondolkodás fejlődéséről. E kutatások célja a műveletek rendszerének feltárása és ezek alapján tesztfeladatok előállításra volt, majd a mérések által meghatározták a műveleti képességek fejlődésgörbéit. A kutatások eredményei azt mutatják, hogy a műveleti képességek még a középiskolai éveket követően is fejlődhetnek. A gondolkodási képességek közül a problémamegoldó gondolkodás szerepelt a 2003-as PISA vizsgálatban, ahol a magyar diákok az OECD-átlagnak megfelelő szintet értek el. Azonban fontos tudni, hogy a tanulók teljesítményét a méréseken nagymértékben meghatározza a családi-társadalmi háttér, különösképpen a szülők iskolai végzettsége.

A digitális írástudás a 21. század egyik alapkövetelménye. Egyre több területen kell alkalmazni ezt a tudást, amit a szerzők, Molnár Gyöngyvér és Kárpáti Andrea informatikai műveltségnek is neveznek. A tizedik fejezet bemutatja, hogy jelenleg milyen szerepet tölt be az IKT-kompetencia a pedagógiai kultúrában és ennek milyen előzményei vannak. Körvonalaz egy, a kutatások terén bekövetkezett paradigmaváltást, valamint felhívja a figyel-

met a számítógépes módszerekkel történő tudásátadás fontosságára, illetve az ezzel kapcsolatos szemléletmód és gyakorlat megváltoztatásának szükségességére.

Ez utóbbi részé-
ként a szerzők foglalkoznak a hazai infrastrukturális ellátottsággal, az IKT-használati szokásokkal és ezek oktatásra gyakorolt hatásával, az oktatási informatikát érintő kutatások eredményeivel, valamint az oktatáspolitikai és az iskolai gyakorlat kapcsolatával. Az IKT használatának nemzetközi eredményei közül például az OECD PISA és az IEA TIMSS vizsgálatok rámutattak arra, hogy a számítógép-használat pozitív hatással van

a tanulók iskolai teljesítményére, vagyis az informatikai kompetencia összefüggésbe hozható más képességek (például a matematikai műveltség képesség jelle-
gű elemei és az olvasás) fejlettségével. Ugyanez a tendencia igaz hazánkban például az internethasználatra is, amelynek gyakori használata pozitív összefüggést mutat a diákok matematikai műveltségének szintjével.

A tizenegyedik fejezet bemutatja a tanulók egészségi állapotával foglalkozó empirikus kutatások eredményeit, valamint az egészségfejlesztő és egészségnevelő programok kialakításának problémáit. Annak ellenére, hogy a demográfiai, a mortalitási és a morbiditási adatok, valamint a tanulók egészségi állapotát befolyásoló magatartási tényezők vizsgálatának eredményei negatív tendenciát mutatnak, a szerzők, Barabás Katalin és Nagy Lászlóné szerint

*Az IKT használatának nemzetközi eredményei közül például az OECD PISA és az IEA TIMSS vizsgálatok rámutattak arra, hogy a számítógép-használat pozitív hatással van a tanulók iskolai teljesítményére, vagyis az informatikai kompetencia összefüggésbe hozható más képességek (például a matematikai műveltség képesség jelle-
gű elemei és az olvasás) fejlettségével. Ugyanez a tendencia igaz hazánkban például az internethasználatra is, amelynek gyakori használata pozitív összefüggést mutat a diákok matematikai műveltségének szintjével.*

kevés igazán hatékony intervenciók megoldás született eddig. Ennek okai komplexek, amelyekre a fejezet több ponton is kitér. Ilyen például az egészségtanár-képzés és a pedagógus-továbbképzés hiánya. A magyar diákokat érintő egészségmagatartási szokások közül például a rizikómagatartásformák jellemzőiről az ESPAD és a HBSC kutatások alapján tájékozódhatunk. A statisztikai adatok kitérnek a dohányzás, az alkohol- és a drogfogyasztás hazai és európai jellemzőire. Például a magyar tanulók alkoholfogyasztási szokásai tizenkét év távlatában arra engednek következtetni, hogy a fogyasztás gyakorisága és mennyisége helyett annak módja és körülményei a fele-

lősek a problémás ivásért. Végül a szerzők meghatározzák azokat az eljárásokat és módszereket, amelyek hosszú távon a gyermekpopuláció egészségi állapotának javulását szolgálhatnák, kiemelve közülük a diagnosztikus mérések fontosságát.

A könyv tizenkettedik tanulmánya a vizuális és a zenei nevelést vizsgáló hazai kutatások eredményeit mutatja be. Kárpáti Andrea és Pethő Villő a fejezet elején a vizuális és a zenei képességrendszer vizsgálatának hazai történetébe nyújtanak betekintést, majd kiemelnék mindkét területen néhány fontosabb mérési eredményt. Például hazai kutatásokból tudjuk, hogy a családi háttér nincs hatással a vizuális képességek szintjére. A szerzők a zenei nevelés területén több olyan vizsgálatról is írnak, amelyek igazolták Kodály Zoltán teóriáját, miszerint a zenei képzés kedvezően hat a kognitív képességek fejlődésé-

re. Emellett még számos különböző módszerrel lebonyolított kutatási eredményről olvashatunk, amelyek között a zene más területeken is megjelenő fejlesztő hatásával foglalkozó vizsgálatokat is megismerhetünk.

A kötet több évtized kutatási eredményeit foglalja össze komplex, jól strukturált formában, a fellelhető statisztikai adatok között megfelelően szelektálva. Az áttekinthetőséget ábrák és táblázatok könnyítik, továbbá a tanulmányok hasonló felépítése. A fejezetek végén található felhasznált irodalom segítheti az egyes területeken való elmélyedést, amelyben a régebbi, alapköveknek számító hazai és nemzetközi művek éppúgy megtalálhatóak, mint a legfrissebb tanulmányok. A könyv tartalmi palettáját tekintve egyedülálló, ekképpen nemcsak a részletekben elmélyedni kívánó kutatók haszno-

síthatják, jól funkcionálhat tájékozódási pontként kezdő kutatók, pedagógusok és a neveléstudomány iránt érdeklődők számára egyaránt.

Csapó Benő (2012, szerk.): *Mérlegen a magyar iskola*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. http://edia.hu/sites/default/files/books/Merlegen_a_magyar_iskola.pdf

Debreczeni Dániel Géza

Szegedi Tudományegyetem,
Neveléstudományi Doktori Iskola
PhD-hallgató

Rausch Attila

Szegedi Tudományegyetem,
Neveléstudományi Doktori Iskola
PhD-hallgató

Multidimenzionális képek a felnőtt tanulókról

Ritkán sétál valaki turistaként a saját lakóhelyén, rácsodálkozva az ismertnek gondolt épületekre, terekre, szobrokra. Ez a kevésbé tudományos hasonlat jutott eszembe Engler Ágnes most megjelent, Hallgatói metszetek. A felsőoktatás felnőtt tanulói című tanulmánykötetét olvasva. Az élethosszig tartó tanulás vagy a felnőttoktatás fogalma nagyjából két évtizede kezdett megtöltődni azzal a tartalommal, ahogyan ma ismerjük és használjuk; újdonságértékük mostanra megkopott.

Engler Ágnes tanulmányainak egyik erőssége éppen a rácsodálkoztatás: olyan tényeket sorakoztatnak fel, amelyeket voltaképpen ismerünk, csak valamiképpen mégis figyelmen kívül hagyunk.

Abemutatott kutatások másik nagy erénye az előzőnek többé-kevésbé az ellenkezője: olyan speciális igényekkel bíró felnőtt tanulói csoportokat vizsgálnak, amelyek ritkán kerülnek a kutatói érdeklődés fókuszába. A harmadik pedig, hogy a társadalmi nemi sajátosságokat a

szerző külön dimenzióként emeli be a kutatások többségébe, így talál magyarázatot egy-egy érdekes jelenségre, illetve ezek mentén vet fel újabb, megválaszolandó kérdéseket.

A kötet három nagyobb egységből és egy záró tanulmányból áll. Utóbbi egy